

РОЗДІЛ I

Економічна теорія та історія економічної думки

УДК 330.1:330.34

Елісеєва Людмила,
кандидат економічних наук, доцент,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування;
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-8801-3329
e-mail: ludmyla_kozak@ukr.net
<https://doi.org/10.29038/10.29038/2411-4014-2019-01-7-14>

КОРУПЦІЯ ЯК ФОРМА АНТИСОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

У статті проаналізовано корупцію як форму антисоціального капіталу. З'ясовано економічну природу та чинники формування соціальних норм корупції та хабарництва. На підставі аналізу Індексів схильності до корупції, платників хабарів, Глобального барометру корупції Transparency International та окремих субіндексів Глобального індексу конкурентоспроможності виявлено особливості розвитку корупції в Україні порівняно з країнами пострадянського простору, Західної та Східної Європи. Охарактеризовано мережеві ефекти формування кланової економіки та конкурентного хабарництва. Визначено передумови для викорінення такої соціальної норми в українському суспільстві. На підставі результатів національного соціологічного опитування оцінено готовність українського населення до відмови від такої форми антисоціального капіталу.

Ключові слова: антисоціальний капітал, негативні екстерналії, корупція, корупційна соціальна норма, непотизм, кланова економіка.

Елисеева Людмила
кандидат экономических наук, доцент,
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки;
кафедра аналитической экономики и природопользования;
г. Луцк; ORCID ID 0000-0002-8801-3329
e-mail: ludmyla_kozak@ukr.net

КОРРУПЦИЯ КАК ФОРМА АНТИСОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА

В статье проанализирована коррупцию как форму антисоциального капитала. Выяснено экономическую природу и факторы формирования социальных норм коррупции и взяточничества. На основании анализа Индексов склонности к коррупции, плательщиков взяток, Глобального барометра коррупции Transparency International и отдельных субиндексов Глобального индекса конкурентоспособности выявлены особенности развития коррупции в Украине по сравнению со странами постсоветского пространства, Западной и Восточной Европы. Охарактеризованы сетевые эффекты формирования клановой экономики и конкурентной взяточничества. Определены предпосылки для искоренения такой социальной нормы в украинском обществе. На основании результатов национального социологического опроса оценены готовность украинского населения к отказу от такой формы антисоциального капитала.

Ключевые слова: антисоциальный капитал, негативные экстерналии, коррупция, коррупционная социальная норма, непотизм, клановая экономика.

Yeliseieva Liudmyla,
PhD in Economics, Associate Professor,
Lesia Ukrainka Eastern European National University,
Department of Analytical and Environmental Economics,
Lutsk; ORCID ID 0000-0002-8801-3329
e-mail: ludmyla_kozak@ukr.net

CORRUPTION AS A FORM OF ANTISOCIAL CAPITAL

The article analyzes a corruption as a form of antisocial capital. It's role in the erosion of social capital is determined. The economic nature, preconditions, factors and motives of the formation of the social norms of corruption and bribery are investigated. The essence of corruption is revealed through the relationship between the principal and the agent. The tragedy «Inequality – Mistrust – Corruption» by E. Uslerer is analyzed. The signs of corruption agreement and social mechanisms of its implementation are determined. The dependence of corruption on the culture of different countries is investigated. Based on the analysis of Corruption Perceptions Index (CPI), Bribe Payers Index (BPI), Global Barometer of Corruption by Transparency International and some subindices of the Global Competitiveness Index, the peculiarities of the development of corruption in Ukraine were compared with post-Soviet countries, Western and Eastern Europe. The tendency of state bureaucrats to take bribes, business inclination to bribe and subjective assessment of ordinary citizens regarding the scope and scale of corruption spread in different countries of the world are estimated. The global and national trends in the development of corruption social norms are determined. The main areas of distribution of corruption social norms and their difference for the countries of Eastern and Western Europe are revealed. The peculiarities of the formation of the corruption system «competitive bribery» in Ukraine are analyzed. According to the methodology S. Rose-Ackerman and M. Johnson the problems of forming a competitive bribery and society of the type «Oligarchs and clans» are studied. The spiral of promotion of corruption and its negative consequences for society are analyzed. The network effects of clan economy formation and its features in Ukraine are characterized. The preconditions and readiness of the Ukrainian society to eliminate such a social norm in the national economy are determined at the present stage. Based on the results of the international and national sociological survey, the readiness of the population to abandon such antisocial capital form is assessed and the global trends of public readiness of the fight against corruption in the world are specified.

Key words: antisocial capital, negative externalities, corruption, corruption social norm, nepotism, clan economy.

Постановка проблеми. За оцінками МВФ, Світового банку, експертів Всесвітнього економічного форуму 2019 р. корупція є одним із найбільш потужних чинників-блокаторів, які сповільнюють темпи економічного зростання в Україні. В умовах зовнішньої небезпеки вона є «підривним елементом» всередині національної економіки. Проте викоринити її достатньо складно, оскільки вона вже стала формою антисоціального капіталу, який спричиняє суттєві негативні екстерналії. У зв'язку з цим дослідження корупції через призму інституційного підходу вважаємо актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти даної проблеми розкриті в роботах зарубіжних та українських науковців, серед яких найбільш значимі є дослідження А. Аслунда [1], В. Валле [2], А. Гриценка [3], М. Джонсона [4], С. Роуз-Аккерман [5], Е. де Сото [6], М. Уорена [7], Е. Усланера [8] та ін. Проте у більшості з них аналізується корупція як складова тіньової економіки, тоді як ми спробуємо розглянути цю проблему через призму інституційного підходу.

Постановка завдання. Ми ставили за мету проаналізувати корупцію як форму антисоціального капіталу та виявити особливості формування соціальної норми хабарництва в Україні в контексті світових трендів розвитку глобальної економіки.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеною формою антисоціального капіталу є корупція. Вона базується на соціальній нормі хабарництва. Остання виникає внаслідок регулярного використання корупційних угод. Коли встановлюється корупційна соціальна норма, хабарі виплачуються тому, що кожен це приймає як належне та природний стан речей, який немає альтернативи. Корупційна соціальна норма визначає економічну поведінку багатьох людей, унаслідок чого виникає корупційна пастка й корупція набуває системного характеру, яку важко подолати. У зв'язку з цим корупція часто розглядається як один із соціальних механізмів координації, форма соціального обміну [3, с. 821]. Більшість дослідників переконані, що основним мотивом до корупції є пошук суб'єктами оптимальних шляхів реалізації своїх інтересів в умовах обмеженості ресурсів [2, с. 19]. Виникнення корупції пов'язують із випадками, коли суб'єкти не можуть отримати доступ до благ через ринок. Так, відповідно до тверджень Е. де Сото її зумовлює бюрократична заорганізованість,

яка перешкоджає вільному розвитку конкурентних відносин [6]. Проте її чинники, як правило, пов'язані з нерівномірним розподілом ресурсів, культурою загальної недовіри та окремими соціальними нормами, які існують в суспільстві. Коли існує значна довіра до незнайомих осіб, люди більш схильні ставитися до них чесно – і проблема корупції трактується як неетична та виняток із правил. Якщо в суспільстві домінуючою є культура загальної недовіри, то корупція стає загальнопоширеною соціальною нормою, вона набуває системного характеру та має значний негативний мережевий ефект. У такому випадку, як констатує Е. Усланер, виникає пастка нерівності-недовіри-корупції, яку важко зламати [8, с. 128]. На схожу пастку вказує П. Морейра, виконавчий директор міжнародної організації Transparency International: «Корупція послаблює демократію, що породжує замкнене коло, у якому вона підриває демократичні інститути, а слабкі демократичні інститути, у свою чергу, мають ще менше можливості для контролю за корупцією» [9]. У цій схемі корупція лише підсилює загальну недовіру та сприяє подальшій ерозії соціального капіталу.

Норми корупції залежать від культурних умов і відрізняються в різних країнах. Вони посилюються традиціями, які сприяють особистому взаємному обміну. Наприклад, у деяких африканських держав подарунки є адекватним зворотнім зв'язком для отриманих послуг, навіть якщо остання надавалася легально згідно з чергою. Так, у країнах із конфуціанською культурою (Китай, Японія, Сінгапур, Тайвань), де чесний і мудрий чиновник вважався культовою особою, індекси корупції є значно нижчими, ніж у країнах Південної Азії (Індія, Пакистан, Бангладеш), у яких немає традиції поваги до інститутів влади.

Економічна суть корупції найкраще розкривається моделлю з трьома акторами: поручитель (принципал) – виконавець (агент) – клієнт. Поручитель визначає владу й ресурси агента. Останній зловживає своїм становищем для отримання приватної вигоди й надає клієнту незаконні привілеї. Це і є корумпована угода або обмін. Є два соціальні механізми забезпечення проведення корупційної угоди – на основі довіри та/чи норм взаємності. Механізм довіри найчастіше спрацьовує у випадку особистого знайомства учасників. Проте корупційна угода є можливою й за низького рівня довіри – через соціальні норми, які існують у суспільстві.

Корупційні угоди мають три ознаки: 1) вони є незаконними, 2) укладаються тасмно, 3) не можуть оскаржуватися у рамках судової системи [7, с. 133]. Корупційна соціальна норма завжди суперечить формальним правилам, визначеним у суспільстві. Порушення формальних правил передбачає ризик санкціонування, тому що кожен може викрити корупційну угоду й порушник може бути покараний публічно або через механізми ostracizmu. Свідома згода на корупцію передбачає переконання, що корупційний обмін є корисним для всіх учасників закритої мережі та базується на нормах взаємності. У такий спосіб норми взаємності та вузька довіра є основними соціальними механізмами, які уможливають таку угоду.

Визначити масштаби корупції в країні достатньо складно, оскільки її важно облікувати. Наразі найбільш авторитетним інструментом виміру корупції є Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI), який розраховується міжнародною організацією Transparency International. На підставі такого показника можна оцінити схильність людей брати хабарі у різних країнах світу. У 2012 р. ця організація оновила методіку його розрахунку, яка тепер базується на оцінці експертів та ділових кіл країни. У процесі узагальнення даних кожна країна оцінюється за 100-бальною шкалою, де 0 означає найвищий рівень корупції, тоді як 100 – високу «прозорість» економіки. Про те, що корупція стала соціальною нормою в багатьох країнах, у тому числі й Україні, свідчить кілька фактів: 1) упродовж тривалого періоду позиції країн у цьому рейтингу, як правило, суттєво не змінюються, оскільки корупційна, як і будь-які інші соціальні норми, є дуже стійкою; 2) значна кількість країн демонструє високу суспільну готовність брати хабарі тощо.

Згідно з даними CPI за 2018 р. до топ-20 країн з низьким рівнем корупції належать Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Нідерланди, Канада, Велика Британія, Австралія, Німеччина, Австрія [10] та ін. Проте понад дві третини з 180 досліджуваних країн отримали рейтинг нижче 50, причому середній бал склав 43. Серед регіонів найкращі показники в 2018 р. зберегли Західна Європа та Європейський Союз із середнім балом 66, тоді як регіонами з найнижчим рейтингом виявилися Африка (середній бал – 32) та Східна Європа й Центральна Азія (35). Зазначимо, що найбільш низькі показники протидії корупції на євразійському континенті демонструють країни пострадянського простору через сформовану культуру загальної недовіри та поширення корупційних практик у СРСР. Відповідно до звіту Transparency International за 2018 р. індекс сприйняття корупції

в Україні склав 32 (зі 100 можливих балів). Україна посіла 120 місце серед 180 країн світу. Вона поступово покращує свої показники, проте серед своїх сусідів їй вдалося випередити лише Російську Федерацію. Решта цих країн займають дещо кращі позиції в рейтингу: Польща – 36 (60 балів), Словаччина – 57 (50 балів), Румунія – 61 (47 балів), Угорщина – 64 (46 балів), Білорусь – 70 (44 бали), Молдова – 117 (33 бали) [10]. Таким чином, СРІ підтверджує достатньо високу готовність українського чиновництва брати хабарі.

Якщо Індекс сприяння корупції показує схильність чиновників різних країн брати хабарі, то для оцінки схильності бізнесменів до корупції Transparency International використовує інший показник – т. зв. Індекс платників хабарів (Bribe Payers Index – BPI). Відповідно до даних BPI найнижчий рівень корумпованості продемонстрували Нідерланди, Швейцарія, Бельгія, Німеччина й Японія. Найбільш корумпованими підприємці вважають Китай та Російську Федерацію. У 2011 р. Індекс платників хабарів виявив високий рівень готовності давати хабарі у підприємств з Росії, Китаю, Мексики, Індонезії, ОАЕ, Аргентини [11]. Зібрані дані підтверджують, що люди багатьох високо корумпованих країн охоче готові не лише брати, але й давати хабарі, тоді як фірми з розвинутих країн демонстрували помірну схильність до підкупу. Цінність цього індексу дещо знижується через те, що останнє дослідження Індeksu платників хабарів Transparency International здійснювала в 2011 р. Проте доповнити цю інформацію можна за допомогою субіндексу «Нерегулярні платежі та хабарі» Індeksu глобальної конкурентоспроможності [12]. У 2017–2018 рр. до топ-20 увійшли Фінляндія, Нова Зеландія, Сінгапур, Ісландія, Данія, Норвегія, Австралія, Нідерланди, Велика Британія, Канада та ін. Країни пострадянського простору продемонстрували достатньо високу готовність до корупції. У Східній Європі, за винятком Естонії, ситуація з корупцією, як правило погіршується у східному напрямку.

Такі дослідження Transparency International про достатньо високу готовність отримувати та давати хабарі підтверджують наше припущення про те, що в Україні корупція стала звичною соціальною нормою. Про ці ж тенденції свідчать і результати національних соціологічних досліджень. За даними опитування Соціологічною групою «Рейтинг» у квітні 2018 р. у корупційних угодах за останній рік брали участь усі групи населення (ствердно відповіли близько 25 % респондентів кожної вікової групи за винятком 60 років і старше, де показник був дещо нижчий – 16 %) [13].

Таблиця 1

**Частка респондентів, які платили хабарі державним чиновникам
за останні дванадцять місяців
(за даними Глобального барометру корупції 2017 р.)**

Частка респондентів, %	Країни
< 5	Австралія, Бельгія, Ботсвана, Великобританія, Гонконг, Іспанія, Йорданія, Кабо-Верде, Кіпр, Маврикій, Нідерланди, Німеччина, Південна Корея, Португалія, Словенія, Франція, Швеція, Японія
5 – 9,9	Грузія, Естонія, Італія, Лесото, Намібія, ПАР, Польща, Сенегал, Тайвань, Тринідад і Тобаго, Туніс, Чеська Республіка, Швейцарія
10 – 14,9	Алжир, Бразилія, Бурунді, Буркіна-Фасо, Греція, Косово, Македонія, Малаві, Нігерія, Палестина, Словаччина, Хорватія
15 – 19,9	Аргентина, Болгарія, Замбія, Латвія, Мадагаскар, Туреччина, Чорногорія, Шрі-Ланка, Узбекистан
20 – 29,9	Білорусь, Болівія, Боснія і Герцеговина, Вірменія, Гватемала, Еквадор, Зімбабве, Казахстан, Китай, Коста-Ріка, Литва, Ліван, Малайзія, Парагвай, Румунія, Сербія, Танзанія, Того, Угорщина, Уругвай, Чилі, Ямайка
30 – 39,9	Азербайджан, Албанія, Венесуела, Габон, Гана, Гвінея, Гондурас, Індонезія, Кенія, Киргизстан, Колумбія, Кот-д'Івуар, Мозамбік, Нікарагуа, Панама, Перу, Росія, Сальвадор, Україна, Уганда
40-49,9	Домініканська Республіка, Єгипет, Камерун, Камбоджа, Молдова, Марокко, Нігерія, Пакистан, Сьєрра-Леоне, Судан, Таджикистан, Тайланд
50 – 74,9	Індія, Лівія, Мексика, В'єтнам
≥ 75	Ємен

Джерело: складено автором за даними [14].

Значно доповнити інформацію про сфери поширення та специфіку корупційних соціальних норм серед пересічних громадян країни дозволяють дані Глобального барометру корупції (Global Corruption Barometer – GCB). На відміну від CPI, Глобальний барометр корупції передбачає опитування пересічних громадян про їх суб'єктивну оцінку рівня корупції в країні [14]. За результатами Глобального барометру корупції 2017 р. кожен третій був упевнений, що корупція є ключовою проблемою їх національної економіки (57 % респондентів переконані в корумпованості державних інститутів своєї країни) та кожен четвертий з опитаних давав хабаря державним чиновникам за останні дванадцять місяців.

Як бачимо, хабарництво є дуже поширеним інститутом у світі. У середньому кожне шосте домогосподарство регіону Європи та Центральної Азії платило хабарі за доступ до державних послуг. Незважаючи на те, що частина домогосподарств країн-член ЄС теж вдалася до хабарів під час контакту з державними службами, проте ставки т. зв. «корупційного податку» були значно вищими на схід. Найвищі показники були зафіксовані в Таджикистані (50 %), Молдові (42 %), Азербайджані, Киргизстані та Україні (по 38 %) [14].

Найбільш корумпованими респонденти вважають поліцію та виборні особи. Зазначимо, що якщо респонденти більш розвинених країн (Австралії, Великої Британії, Канади, Естонії, Фінляндії, Франції, Швейцарії, Японії) стверджували, що найвищий рівень корупції характерний для політичних партій, то найбільш корумпованою сферою українці назвали судову систему. Подібну точку зору також висловили громадяни Азербайджану, Афганістану, Алжиру, Вірменії, Киргизстану та ін. Типовою в Україні є «побутова» корупція, що свідчить про значне поширення цієї норми в суспільстві. Це відповідає умовам т. зв. конкурентного хабарництва, визначеного С. Роуз-Аккерман. Остання зазначає, що його фундаментальною проблемою є можливість розкручування спіралі корупції з нижчого на вищий рівень. Це і є спосіб розширення мережі хабарництва, коли приклад корупції окремих чиновників залучає все більшу кількість державних службовців у таке «порочне» коло. На думку, С. Роуз-Аккерман зупинити таке розширення корупційної мережі неможливо без сильної політичної волі, що, власне, й спостерігається в Україні, оскільки тут набула поширення й «високорівнева» корупція. За С. Роуз-Аккерман остання відповідає умовам клептократії, тоді як відомий експерт з досліджень економічної політики в Східній Європі А. Аслунд стверджує, що вона тут стала епіцентром виникнення кланової економіки.

Поняття «клан» в Україні трактується інакше, ніж в класичних економічних, політологічних та соціологічних роботах. Відповідно до традиційного підходу основною ознакою клановості є родинні та етнічні зв'язки, які згуртовують групу. В Україні це поняття означає закритість групи, напівконспіративний характер мережі, корпоративну, часто антисуспільну орієнтацію її членів на підтримку «патронів» [15, с. 117]. Це ж відноситься й до поняття «олігархія». Сучасні олігархічні мережі мають низку специфічних ознак: закритість або напівзакритість для чужих, доступ до закритої інформації, психологію вишості тощо [15, с. 118]. Такі кланові, олігархічні групи теж є формою антисоціального капіталу.

О. Гаврилишин, відомий канадський економіст українського походження, який неодноразово обіймав посади в МВФ, був консультантом Світового банку, стверджував, що становлення олігархічних мереж в Україні розпочалося від часу здобуття незалежності Україною. Стара номенклатура залишила за собою право контролю за функціонуванням держави, тоді як відтермінована економічна лібералізація надавала їм достатньо часу для перегрупування та створення сприятливих умов для накопичення капіталу в нових приватних підприємствах [16, с. 252]. В окремих випадках вони накопичували капітал завдяки «прихватуванням», описаної А. Аслундом [1]. Так, станом на 2018 р. Фонд Разумкова констатував, що концентрація статків українських «олігархів» є надмірною. Якщо статки 10 найзаможніших сімей Польщі складають близько 3 %, то в Україні – 13 % ВВП [17]. Завдяки створенню олігархічних мереж їх учасникам часто вдається утримати контроль над бізнесовими ресурсами, проте це має негативний вплив на більш широкі верстви населення.

Згідно з дослідженнями представника Світового банку М. Джонсона [4] саме слабкість громадських та економічних інститутів, а за нашою теорією – недостатній відкритий соціальний капітал, дозволило в Україні сформувати суспільство типу «Олігархи та клани», а в період 2010–2013 рр. – «Офіційний магнат». Правителі таких країн розподіляють блага серед родичів, фаворитів і прибічників [2, с. 23]. У вищих ешелонах влади набув поширення непотизм або корупційний фаворитизм – зловживання родинними зв'язками та знайомствами (конфлікт інтересів). Це ж підтверджується показником «Фаворитизм прийняття державних рішень» субіндексу Індексу глобальної конкурентоспроможності. У 2017–2018 рр.

Україна перебувала на рівні з Чад, Мозамбіком, Гватемалою, Гондурасом та посіла 111 місце серед 137 країн [18], що свідчить про значний вплив економічних інтересів окремих індивідів та груп на напрям економічної політики та високий рівень рентоорієнтованої поведінки політиків.

На думку М. Джонсона, країни з синдромом корупції «Олігархи і клани» повинні насамперед реформувати систему правоохоронних органів, судову систему та посилити захист прав власності. Проте, на нашу думку, таких заходів є недостатньо для подолання корупції чи згортання інших форм антисоціального капіталу, оскільки більшість із них підтримується стійкими соціальними нормами в українському суспільстві. Для їх викорінення необхідна сильна політична воля, дефіцит якої постійно відзначають представники МВФ, урядових структур ЄС, Transparency International та ін., та громадська готовність до змін. Позитивну роль у цьому також можуть зіграти ЗМІ та висвітлення корупційних скандалів. Останні «знімають маски з обличчя» агентів, які роблять їх безособовими; скандали зводять звинувачення до особистого рівня, що переважно намагаються уникнути корумповані актори.

Водночас глобальні звіти Transparency International останніх років фіксують наростання невдоволення людей тим, як уряди вирішують проблеми корупції в їх країнах. Більша половина респондентів переконана в тому, що уряди їх країн представлені групами, які діють у власних інтересах, а не в інтересах нації. Уряди України (86 %), Молдови (84 %), Боснії та Герцеговини (82 %) та Іспанії (80 %) були оцінені найгіршими з боку своїх громадян серед країн Європи та Центральної Азії [19]. Проте важливим суспільним трендом стало те, що більше половини молодих людей переконані в тому, що вони здатні змінити ситуацію: готовність боротьби з корупцією виразили 58 % осіб у віці до 24 років і 50 % – до 55 років. Згідно з соціологічним опитуванням у квітні 2018 р. 55 % опитаних в Україні теж погодилися, що це інститут, який заважає соціально-економічному розвитку. На жаль, останнім часом у межах України настрої протидії корупції дещо погіршилися. Якщо в 2013 р. 21–40 % ствердно відповіли на питання про те, чи можуть пересічні громадяни протидіяти корупції, то в 2017 р. цей показник знизився до 14 % [19].

Таблиця 2

Топ-5 країн-лідерів і аутсайдерів щодо відчуття змінити ситуацію з корупцією (згідно з даними Глобального барометру корупції 2017 р.)

Країни, де найменше населення відчуває можливість впливу на рівень корупції		Країни, де найбільше населення відчуває можливість впливу на рівень корупції	
Білорусія	10 %	Бразилія	83 %
Чеська Республіка	12 %	Гренландія	83 %
Україна	14 %	Коста Ріка	82 %
Угорщина	14 %	Парагвай	82 %
Словаччина	18 %	Португалія	82 %

Джерело: [19].

Крім того, в Україні відрізняється суспільна оцінка використання корупційних норм державними службовцями та пересічними громадянами. Українці вимагають важкої міри покарання за корупцію серед представників центральної, місцевої влади (83 і 75 % опитаних відповідно), тоді як у випадку корупції в освіті та медицині такі вимоги є значно меншими (лише 44 %) [13]. Це свідчить про існування подвійних стандартів і спроби виправдати застосування такої соціальної норми.

Висновки. Отже, соціальний капітал може розвиватися таким чином, що виробляє стійку систему негативних зовнішніх ефектів. Найбільш поширеною формою антисоціального капіталу є корупція, яка базується на соціальній нормі хабарництва. Остання набула значного поширення в Україні серед пересічних громадян і вищих ешелонів влади. Саме це пояснює складність викорінення корупції. Не менш важливими є також заходи, запропоновані Transparency International, серед яких – розвиток нових електронних державних інформаційних систем та підвищення ролі громадськості в процесі перевірки претендентів на державні посади. Особливе значення має формування суспільної культури довіри та ефективної кооперації, заохочення до використання формальних правил під час введення підприємницької діяльності тощо.

Джерела та література

1. Аслунд А. Україна: що пішло не так і як це виправити. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 294 с.
2. Валле В. Корупція: роздуми після Майдану. Київ: Дух і Літера, 2015. 280 с.
3. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований/под ред. А. А. Грищенко. Харків: Форт, 2008. 928 с.
4. Johnston M. Corruption and Reforms: One Size Does Not Fit All. Laxenburg: IACSA, 2013.
5. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы /пер. с англ. О. Я. Алякринского. Москва: Логос, 2010. 344 с.
6. Сото Э. де. Иной путь: Экономический ответ терроризму. Челябинск: Социум, 2007. 408 с.
7. Warren M. The nature and logic of bad social capital/The Handbook of Social Capital. Ed. D. Castiglione, J. Van Deth, G. Wolleb. London: Oxford University Press, 2007. 707 p.
8. Uslaner E. Corruption/Handbook of Social Capital. The Troika of Sociology, Political and Economics. Ed. G. Svendsen. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2009. 460 p.
9. Corruption Perceptions Index 2018 shows anti-corruption efforts stalled in most countries/ Transparency International. URL: https://www.transparency.org/news/pressrelease/2018_Corruption_Perceptions_Index_RU
10. Corruption Perceptions Index 2018/ Transparency International. URL: www.transparency.org
11. Bribe Payers Index 2011/Transparency International. URL: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/bpi_2011
12. Irregular payments and bribes/The Global Competitiveness Index 2017–2018, World Economic Forum, Executive Opinion Survey. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/#series=BRIBEIDX>
13. Суспільно-політичні настрої населення: нові виклики (квітень 2018 р.)/Рейтинг. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_ukraincev_novye_vyzovy.html
14. Global Corruption Barometer/ Transparency International. URL: https://www.transparency.org/news/feature/governments_are_doing_a_poor_job_at_fighting_corruption_across_europe
15. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні. К.: Либідь, 2008. 440 с.
16. Гаврилишин О. Україна: найбільші надії, найбільші розчарування/Велике переродження: уроки перемоги капіталізму над комунізмом. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 438 с.
17. Україна 2017–2018: нові реалії, старі проблеми (аналітичні оцінки)/Фонд Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Pidsumky_ukr_eng.pdf
18. Favoritism in decisions of government officials/The Global Competitiveness Index 2017–2018, World Economic Forum, Executive Opinion Survey. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/#series=EOSQ042>
19. Full summary report: People and Corruption: citizens' voices from around the world/ Transparency International. URL: https://www.transparency.org/news/feature/global_corruption_barometer_citizens_voices_from_around_the_world

References

1. Aslund A. (2015) *Ukraina: shho pishlo ne tak i yak ce vypravlyty* [Ukraine: what went wrong and how to fix it]. K.: Kyjevo-Moghyljansjka akademija.
2. Vallie V. (2015) *Koruptsiia: rozdumy pislia Maidanu* [Corruption: reflection after the Maidan]. Kyiv: Dukh i Litera.
3. Gritsenko A. (ed.) (2008) *Institutsionalnaya arkhitektonika i dinamika ekonomicheskikh preobrazovaniy* [Institutional architectonics and dynamics of economic transformations]. Kharkov: Fort.
4. Johnston M. (2013). Corruption and Reforms: One Size Does Not Fit All. Laxenburg: IACSA.
5. Rouz-Akkerman S. (2010) *Korruptsiya i gosudarstvo. Prichiny, sledstviya, reform* [Corruption and the state. Causes, effects, reforms]. M.: Logos.
6. Soto E. de.(2007) *Inoy put: Ekonomicheskij otvet terrorizmu* [Another way: the economic response to terrorism]. Chelyabinsk: Sotsium.
7. Warren M. (2007) The nature and logic of bad social capital. *The Handbook of Social Capital*. London: Oxford University Press.
8. Uslaner E. (2009) Corruption. Handbook of Social Capital. The Troika of Sociology, Political and Economics. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.
9. *Corruption Perceptions Index 2018 shows anti-corruption efforts stalled in most countries*. Available at: https://www.transparency.org/news/pressrelease/2018_Corruption_Perceptions_Index_RU (accessed 06.02.2019)
10. *Corruption Perceptions Index 2018*. Available at: www.transparency.org (accessed 06.02.2019)
11. Bribe Payers Index 2011. Available at: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/bpi_2011 (accessed 06.02.2019)
12. *Irregular payments and bribes*. Available at: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/#series=BRIBEIDX> (accessed 06.02.2019)

13. *Suspiljno-politychni nastroji naseleennja: novi vyklyky (kvitenj 2018 r.)* [Public-political mood of the population: new challenges (April 2018)]. Available at: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_ukraincev_novye_vyzovy.html (accessed 06.02.2019)
14. Global Corruption Barometer. Available at: https://www.transparency.org/news/feature/governments_are_doing_a_poor_job_at_fighting_corruption_across_europe (accessed 06.02.2019)
15. *Politychna systema ta instytuty ghromadjansjkogho suspiljstva v suchasnij Ukraini* [The political system and the institutions of the civil society in Ukraine]. Kyiv: Lybid.
16. Ghavrylyshyn O. (2015) *Ukrajina: najbiljshi nadiji, najbiljshi rozcharuvannja* [Ukraine: the greatest hopes, the greatest disappointments]. *Velyke pererodzhennja: uroky peremoghy kapitalizmu nad komunizmom* [Great rebirth: the lessons of the victory of capitalism over communism]. Ljviv: Vydavnytstvo Starogho Leva.
17. *Ukrajina 2017–2018: novi realiji, stari problemy (analytychni ocinky)* [Ukraine 2017–2018: new realities, old problems (analytical assessments)]. Available at: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Pidsumky_ukr_eng.pdf (accessed 06.02.2019)
18. Favoritism in decisions of government officials. Available at: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017–2018/competitiveness-rankings/#series=EOSQ042> (accessed 06.02.2019)
19. Full summary report: People and Corruption: citizens' voices from around the world. Available at: https://echas.eenu.edu.ua/index.php/echas/about/submissionshttps://www.transparency.org/news/feature/global_corruption_barometer_citizens_voices_from_around_the_world (accessed 06.02.2019)

Стаття надійшла в редакцію 01.02.2019 р.

УДК 332.145

Павлов Костянтин,
доктор економічних наук, доцент,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0003-2583-9593
e-mail: pavlovkv@icloud.com

Павлова Олена,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри аналітичної економіки та природокористування
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк; ORCID ID: 0000-0002-8696-5641
e-mail: strishenec.olena@eenu.edu.ua

Купчак Володимир,
доктор економічних наук, доцент,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра аналітичної економіки та природокористування,
м. Луцьк; e-mail: vrvvua@gmail.com.
<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-01-14-20>

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Відомо, що на сьогодні конкурентна політика держави базується на вузькозмістовних принципах, що є недостатнім для її результативності. Як слідство, взагалі не досліджено конкурентну політику держави в розрізі її макроекономічних показників, має місце лише дослідження окремих релевантних ринків. Актуальним є приділення уваги питанням, що стосуються світового досвіду щодо боротьби з явищем монополізації влади з метою їх подальшого застосування на прикладі України. Оскільки за відсутності регульованого конкурентного середовища та без створення прийнятних умов для співіснування суб'єктів ринку її економіка не зможе ефективно функціонувати. В результаті проведеного авторами дослідження пріоритетних напрямів забезпечення державних регуляторних процесів відносно конкурентних відносин як в нашій державі так і в провідних країнах світу дозволило дійти висновку, що в більшості країн, забезпечення прозорих конкурентних умов ринкового співфункціонування знаходиться на особливому рівні контролю; в окремих державах антимонопольний контроль та його реалізацію здійснює відповідна установа антимонопольного регулювання.

Ключові слова: регулювання, державне регулювання, державна антимонопольна політика, конкуренція, напрями регулювання конкуренції.